

дотримання наскрізного стрижня – шкільного репертуару, опори на національне музичне мистецтво, компетентності при формуванні педагогічних уявлень студентів, стильового аналізу засобів музичної виразності, взаємонавчання.

Висновки та подальший напрямок дослідження. Узагальнення результатів дослідної роботи дозволяють визначити умови, які сприяють вдосконаленню методичної підготовки студентів у галузі інструментального навчання: розкриття для студентів перспектив реалізації розвивальних тенденцій у виконавському класі; обґрунтування і підтвердження на практиці можливості поєднання загальнорозвивальних методів навчання з формуванням рухо-технічних вмінь та навичок; формування у студентів інтересу до особистості учня і переваг особистісного підходу до його розвитку; усвідомлення студентами вимог, які такий підхід пред'являє їм і переконання в тому, що він є плідним для їх власного розвитку – загальнохудожнього і музично-виконавського.

Застосування теорії розвивального навчання в системі методичної підготовки майбутнього вчителя музики розширює наукові погляди щодо її когнітивно-пізнавального потенціалу у контексті музично-виконавської діяльності, її основні положення надають можливість цілеспрямовано активізувати музичне мислення студентів і можуть стати підґрунтям для оновлення навчальних програм з музично-виконавських дисциплін.

Література

1. Медушевский В.В. *Интонационная форма музыки*. – М., 1993.
2. *Теория и методика обучения игре на фортепиано*. – М.: Владос, 2001.
3. Цыпин Г.М. *Обучение игре на фортепиано*. – М.: Просвещение, 1984.

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Чернуха Н. М.

Луганський національний педагогічний університет ім. Т.Шевченка

Анотація. В статті подана сутнісна характеристика інтеграції виховних соціальних впливів суспільства у формуванні громадянської культури учнівської молоді на сучасному етапі українського державотворення.

Запропоновано ретроспективний аналіз формування громадянської культури.

Ключові слова.

Аннотация. Черниуха Н.М. Интеграционный подход в формировании гражданской ответственности студенческой молодежи В статье подана проблема существенная характеристика интеграции воспитательных социальных влияний общества в формировании гражданской культуры студенческой молодежи на современном этапе украинского государственного образования.

Ключевые слова.

Анотація. Черниуха Н. В статті подано суттєвий опис інтеграції виховних соціальних впливів суспільства в формування громадянської культури молоді на сучасному етапі українського державного освіти.

Ключові слова.

Постановка проблеми. Останнім часом, в період глобалізації сучасного світу все більшої актуальності набуває проблема діалогу та діалогічності суспільства. Ми ж для себе визначаємо за головний пріоритет і діалогічність суспільства, без сумніву, але більшою мірою – взаємодію всіх виховних впливів сучасного суспільства заради майбутнього. Взаємодію у нашому дослідженні ми ототожнюємо із поняттям „інтеграція”.

Інтеграція виникла як результат суперечності між зростанням виховних функцій соціального середовища і розвитком його виховного потенціалу, з одного боку, та розрізненістю зусиль по його використанню - з іншого. Поняття інтеграції виховних сил середовища ввів в педагогічну науку В.Д.Семенов (російський педагог-науковець). Він розглядає проблему взаємодії школи з навколишнім соціальним середовищем з позицій системного підходу.

Існує цілий ряд тлумачень поняття „інтеграція”. Звернемося до декількох.

Інтеграція - як мета і шлях створення цілісності, володіє своєю структурою і має певні функції. Вона протистоїть стихійним проявам сил суспільства [9].

Інтеграція - процес, результатом якого є досягнення єдності й цілісності, погодженості усередині системи, заснованої на взаємозалежності окремих спеціалізованих елементів [9].

Інтеграція соціальна – процес перетворення відносно самостійних, інколи малопов’язаних між собою об’єктів (індивідів, груп, класів, держав) у єдину цілісну систему, що характеризується погодженістю й взаємозалежністю її частин на основі загальних цілей, інтересів і т.д [9]

Аналіз публікацій та мета дослідження. Прикладом реалізації ідей

інтеграції на рівні виховної функції, через взаємодію виховних соціальних впливів середовища на практиці, на наш погляд, є створення виховної системи на концептуальному і практичному рівнях.

Чому ми звернулися до інтеграційних виховних процесів саме в формуванні громадянськості особистості і обрали для себе педагогічний напрямок „соціальна педагогіка”?

Тому, що громадянське виховання, громадянськість тісно пов'язані із соціалізацією особистості, розвитком соціальної педагогіки та становленням цієї галузі педагогіки в Україні. Зазначимо, окрім російських фахівців В.Бочарової, Б.Бітінаса, Б.Вульфою, М.Галагузової, М.Гур'янової, А.Мудрика, В.Нікітіна, В.Семенова, Г.Філопова, Л.Філіппової, Т.Яркіної, активно відстоюють соціально-виховну сутність соціальної педагогіки, соціалізації, зокрема, І.Агуреева, О.Безпалько, О.Кузьменко, В.Нікітін, Н.Осьмок, а також сучасні українські науковці Т.Василькова, Ю.Василькова, І.Зверева, А.Капська, Л.Коваль, Л.Міщик І. Мигович, С. Савченко, С. Харченко та інші.

Отримані результати. Питання громадянського виховання особистості — вічне і постійне, актуальне, але на різних етапах розвитку суспільства реалізація потреб громадянського виховання вирішувалася по-різному. Науковий аналіз зародження та розвитку виховання громадянина сягає коренями в історію. Дослідники педагогіки античності (Г. Голубева, Г. Журавський та ін.) вважають, що домінуючими в ній були дві тенденції, дві ідеї виховання. Одна, що бере початок від Сократа, пов'язана з ідеєю громадянського виховання, друга, яку відстоював А. Афінський, започаткувала традиції вільного виховання.

Вивчення текстів античних авторів переконує, що найяскравішою животворною ідеєю формування особистості виступає ідея громадянського виховання — як відповідь на суспільну потребу привести у відповідність інтереси суспільства та інтереси особистості.

Особливий акцент на громадянську вихованість і активність уперше зробив Сократ.

За Платоном, мета виховання полягає в тому, щоб здійснити такий вплив на людину, який би з дитинства спонукав її пристрасно бажати, прагнути стати “досконалим громадянином” [8]. Фактично в його творах ідея громадянського виховання вперше набуває концептуального оформлення. Багато видатних мислителів, серед них Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, А. Макаренко намагалися розв’язати проблему необхідності гармонії людини і громадянина, оптимально поєднавши громадянськість з людяністю.

Розкриваючи поняття “громадянське виховання” і “добродесність людини”, Аристотель висловлює судження про необхідність наявності в людині сукупності громадянських прав, бо “громадянином є переважно той, хто володіє такою сукупністю прав”, “лише вільний громадянин повинен брати участь в управлінні справами держави” [6].

Отже, завдяки зусиллям Сократа, Платона й Аристотеля ідея громадянського виховання, що виникла в античності як відповідь на суспільну потребу розв’язати суперечність між інтересами індивіда й держави, остаточно сформувалася і стала традиційною для всіх гуманітарних і суспільних наук.

Ідея громадянського виховання висвітлюється у працях гуманістів епохи Відродження: Н. Макіавеллі, Т. Мора і Т. Кампанелли. Наслідком виховання громадян у місті Сонця є гармонійність інтересів особистості та суспільства, громадянські “добродесність й велика злагода в державі” [2,3,4,5].

У розвиток ідеї громадянського виховання певний внесок зробив англійський вчений і громадський діяч Д. Прістлі, зокрема своїм ученням про політичні та громадянські свободи. Виховання громадянськості, уважав він, залежить від повноти названих свобод, які суспільство надає особистості. Він визначав громадянські свободи: “Це право на власні дії, яке члени держави зберігають за собою і яке не повинні порушувати повноважні посадові особи” [4].

Досить своєрідною щодо проблеми виховання громадян є думка французького просвітителя XVIII століття Ж.-Ж. Руссо. Він уважав, що в справі виховання громадян воно всесильне; коли виховання поставлене належним

чином, то всі, на кого воно спрямоване, набувають високих громадянських чеснот.

Громадянськості та громадянському вихованню значну увагу приділяли й українські мислителі.

Громадянськість як домінанта психіки українців бере початок ще з часів могутньої держави — Київської Русі. З утратою державності комплекс громадянськості, хоч і перестав бути домінуючим у свідомості українців, все ж зберігався і навіть справляв позитивний вплив на інші народи. Це засвідчив, зокрема, відомий український мислитель XIX століття П. Куліш: "...Не жалюгідний народ приєднався у XVII ст. до московського царства. Він переважно складався із характерів самостійних, гордих усвідомленням своєї людської гідності; він у своїх нравах і поняттях зберігав і зберігає начало вищої громадянськості..." [5].

Геніальний Т. Шевченко у своїх творах неодноразово ставить питання: чи є в житті людини щось більше, ніж почуття любові до Батьківщини?

"Жебрак нещасний серцем той,

Хто краю рідного не любить" [5].

К. Ушинський, ратуючи за "громадянську моральність", стверджував, що в характері простого народу "багато могутніх задатків чесної громадянськості" [5].

Наприкінці 20-х років, А. Макаренко поставив широко відомий соціальний експеримент, метою якого була практична реалізація ідеї громадянського виховання в комуні для безпритульних. Він довів, що виховання в інтересах держави плідне лише тоді, коли воно поєднане з розвитком творчої індивідуальності, стимулюючи водночас як моральні почуття, так і "правові емоції" [5].

Проаналізуємо існуючі історичні типи виховання. Перший історичний тип виховання. Можна сказати, що виховувало саме життя; природне середовище жадало від людини тільки такого поведження і дії, що дозволили б

їй вижити. У цей період виявлявся традиційний характер орієнтації дітей на відтворення діяльності дорослих, досвід яких був порівняно невеликий. Виховання в первісному суспільстві здійснювалося разом з боротьбою за виживання і вимагало постійного засвоєння життєво необхідного не завжди цілком достовірного і зробленого ряду навичок, умінь й обрядів. Будь-які види самообмежень, з якими зіштовхувалася дитина, були колективними й мали обов'язковий характер. У цьому типі виховання ми зустрічаємося з унікальним досвідом прагнення людини від невміння до уміння, від незнання до знання, а також до виникнення потреб пізнання навколишнього світу.

У міру становлення цивілізації перший тип виховання, заснований на природному поділі праці і відповідної соціокультурної сутності первісної епохи, поступається місцем другому типу виховання. Цей тип був детермінований суспільним поділом праці й супроводжувався майновою і соціальною нерівністю. Різні соціальні групи й окремі люди мали можливості, що відповідають їх суспільному становищу. У результаті в них з'явилися різні педагогічні задачі. Тобто відбулася диференціація цілей виховання і способів реалізації останніх. По цьому другий тип представляє історичне різноманіття виховання людини, обумовлене соціокультурними особливостями цивілізації, епохи, країни, нації.

Давні цивілізації залишили людству безцінну спадщину, що належить до організованого виховання. Але для кожної великої чи локальної цивілізації характерні свої уявлення про виховання громадянина.

Далекосхідна цивілізація склалася на території Китаю в другій половині I тисячоріччя до н.е. і також затвердилася в Кореї і Японії. Незважаючи на деяку динаміку, зміст громадянського виховання в межах цієї цивілізації залишався практично незмінним аж до початку XX в. Історично далекосхідна педагогічна традиція склалася як результат синкретичної єдності конфуціанства, даосизму і буддизму.

Китайському філософові Конфуцію належить одна з перших в історії людства ідей, що полягає у всебічному розвитку особистості. Філософ віддавав

перевагу перед освіченістю розвитку в людині морального початку. Мудреці і філософи далекосхідної цивілізації виховували в молодих людях шанобливість до старших, проповідували прагнення до гідного життя. Відповідно до суспільних норм, орієнтували на нескінченне самовдосконалення. Останнє припускало не тільки пізнання вищої чесноти, але й проходження її у кожен момент життя. Своє життя потрібно було зробити добродієм, не тікаючи від страждань у нірвану, не покладаючи всіх надій на світ інших. Престиж досвідченої людини був дуже високим, оскільки склався культ освіти. У свою чергу виховання носило переважно сімейно-становий характер.

Центром Південноазіатської цивілізації була Індія. Цій цивілізації були властиві общинний уклад життя і кастова організація суспільства, освячена ритуальним символізмом. Педагогічна традиція спиралася на принцип єдності трьох зобов'язань людини: перед богами, мудрецькими і предками. Через суворе виховання й самовиховання людина повинна була перебороти власну природу і визволити внутрішній світ для злиття з надособистим і надсоціальним божественним абсолютом, досягти нірвани.

Світоглядною основою педагогічної традиції Південноазіатської цивілізації був індуїзм, а пізніше буддизм. Ця основа й визначала спосіб життя людини, систему соціальних та етичних норм, обрядів і свят. Ні виховання, ні навчання не вважалися всесильними. Уроджені якості і спадковість у межах такої традиції цілком зумовлювали можливості виховання й навчання в процесі розвитку людини. Педагогічний ідеал, що розрізнявся в залежності від каст, мав у своїй основі такі загальні риси, як самоприборкання, гнучкість, вірність обітницям, розумність і скромність.

Близькосхідна цивілізація формувалася під могутнім впливом ісламу, іудаїзму і християнства. Її громадянська і, відповідно, педагогічна традиція була перейнята глибокою монотеїстичною релігійністю, що сполучалася з елементами раціоналізму. Людина в мусульманській культурі вважалася рабом всемогутнього Аллаха. Під вихованням розуміли процес культивування чеснот, найважливішою з яких уважалася єдність слова і справи. Тому зміст виховання

зводився до вироблення у вихованців навичок слухняності, покори волі Аллаха й виконання релігійних обов'язків. Також було потрібно суворо виконувати запропоновані норми поведіння, що носили сакральний характер і вводили людину в традиційний уклад життя — конфесіональну, кастову, родову спільність.

До фундаментальних основ ісламського виховання і навчання відносили не тільки релігію, знання і науку, мудрість, справедливість, практику і мораль, але й обдарованість людини.

Базисні педагогічні традиції великих цивілізацій Сходу визначив східний тип виховання. Цьому типові властиві тверді вимоги щодо виконання традиційних норм і канонів. Людина тут розуміється як духовна єдність емоцій, волі й розуму. Одночасно ця традиція прагне звернутися прямо до серця як осередку божественного і людського. Тому знання носить вторинний характер як спосіб досягнення “локальних” завдань. У результаті для людини Сходу обмеження індивідуальної волі, незалежності мислення, самостійності в різних сферах громадського життя було типово.

Західна цивілізація зародилася в античну епоху. Становлення західної педагогічної традиції почалося в Давній Греції. Саме тоді склалися спартанська й афінська моделі навчання й виховання, що стали першоджерелом розвитку західної педагогічної теорії і практики. Якщо Спарта продемонструвала світові зразок суспільного й військово-фізичного виховання, Афіни — систему всебічного й гармонічного розвитку людини. Саме тут був висунутий ідеал виховання вільної творчої особистості, включеної в полісний (суспільний) уклад життя, відповідно до античного розуміння космосу. Пафос практики виховання і навчання в Давній Греції навіював принцип змагальності (агоністики). Діти, підлітки, юнаки постійно змагалися в гімнастиці, танцях, музиці, словесних суперечках, самозатверджуючи і вигострюючи свої кращі якості. У трактаті “Держава” Платон одним з перших висунув ідею виховання людини протягом усього життєвого шляху. Виховання доброго громадянина — ось мета виховання громадянина в античності. Критерієм поняття

“добročесність” (у перекладі сучасною термінологією — “громадянськість”) у цей час виступає здатність особи до виконання громадянського обов'язку. Фактично у творах Платона ідея громадянського виховання вперше набуває концептуального оформлення.

У цій концепції підкреслюється необхідність гармонійного взаємозв'язку морального правового та політичного начал. Проблема значущості людини і громадянина, поставлена Платоном, надалі на всі часи стане каменем спотикання. Багато видатних мислителів, і серед них Ж.-Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці, А. Макаренко, намагатимуться її розв'язати, оптимально поєднавши громадянськість з людяністю. Аристотель обґрунтував ідею громадянського виховання переважно в працях “Нікомахова етика”, “Велика етика” і “Політика”. Він ставить питання про розрізнення понять добročесності людини і добročесності громадянина залежно від державного ладу, уважаючи, що воно неодмінно зумовлюється останнім. Виходячи із принципу визнання рівності всіх людей як громадян держави, Аристотель зазначав, що громадянська добročесність полягає в тому, щоб людина добре виконувала свою справу. Розвиваючи поняття “громадянське виховання” і “добročесності громадянина”, він висловлює судження про необхідність наявності в людині сукупності громадянських прав, бо “громадянином є переважно той, хто володіє такою сукупністю прав”, “лише вільний громадянин повинен брати участь в управлінні справами держави” [3,4].

Для розуміння історичного розвитку педагогічних традицій громадянського виховання західної цивілізації й формування відповідного процесу в Україні особливе значення має римський період.

Виховання в Римі носило цивільний і політичний характер, а освіта була переважно риторичною. Як зазначають дослідники (Н. Полішук та ін.) уже в цей період починається складатися поняття “нація-держави”, зміст якого поступово змінювався, концентрувався і пізніше дістав термінологічного оформлення. Слово “natio” (лат. “бути народженим”) уперше стало вживатися громадянами римської імперії.

Висновки. Ретроспективний аналіз формування громадянськості учнівської молоді можна було б продовжувати. Але, за нашими переконаннями, за умов сьогодення найбільш актуальними та суттєвими залишаються думки, положення про те, що виховання справжнього громадянина будь-якої цивілізації було, є і залишається актуальним.

А інтеграційний підхід у формуванні громадянськості учнівської молоді є, за нашими глибокими переконаннями, найбільш ефективним в умовах сьогодення.

Література

1. Акт проголошення незалежності України // Рад. Україна. – 1991. – 31 серп.
2. Антология мировой философии. – М.: Педагогика, 1970. – Т.2.
3. Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства XIV-XVII вв. – М.: Педагогика, 1985.
4. Антология педагогической мысли России второй половины XIX – начала XX в. / Сост. П.А. Лебедев. – М.: Педагогика, 1990. – 608с.
5. Антология педагогической мысли Украинской ССР / Сост. Н.П. Калетченко. – М.: Педагогика, 1988. – 640с.
6. Аристотель. Соч.: В 4 т. – М., 1976. – Т. 4. – С.765
7. Бажановська О.В. Орієнтація на загальнолюдські цінності як чинник забезпечення взаємозв'язку політичного та громадянського виховання / Освіта Донбасу. - 2003. - №5-6.
8. Платон. Диалоги // Философское наследие. – М., 1986. – Т.98. – С.75.
9. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках / Ред. Г.В. Осипов. – М.: Норма, 2000. – 488с.

ХУДОЖНИЙ ОБРАЗ ЯК ФАКТОР АКТИВІЗАЦІЇ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Чирва О.Ч.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація: В статті зроблена спроба проаналізувати художній образ як семиотичну одиницю візуальної комунікації і розглянути його як фактор активізації креативного потенціалу та духовного становлення студентів.

Ключові слова: Художній образ, знак, символ, креативний потенціал.

Анотация: Чирва О.Ч. Художественный образ как фактор активизации креативного потенциала личности. В статье сделана попытка проанализировать художественный образ как семиотическую единицу визуальной коммуникации и рассмотреть его как фактор активизации креативного потенциала и духовного становления студентов.

Ключевые слова: художественный образ, знак, символ, креативный потенциал.

Annotation: Chirva O. Artistic image as the factor of activation of creative potential of the person. The article deals with the problem of an image as a semiotic unit of visual communication and its factor activate creative potential and development of spiritual make-up students are done.

Key words: image, sign, symbol, creative potential.